

Til sidst taler tavsheden

30. juni 2001

Af IVAN Z. SØRENSEN og OLE TOGEBY

Fortællekunst er — ligesom elskovskunst — et spørgsmål om at give og tage imod.
Om litteratur og brudelagner

Lørdagskronikken

Man skal ikke tro at Karen Blixen ude i den store verden regnes for en dansk forfatter. F.eks. er hendes fortælling *Det ubeskrevne Blad* (fra *Sidste Fortællinger*, 1957), et yndet nummer på mange universiteters læsepensa på faget engelsk — naturligvis i Blixens egen engelske originaludgave *The Blank Page*.

I Italien holder kvindegrupper jævnligt seminarer og konferencer hvor også Blixen er på programmet, og for et par år siden proklamerede en fremtrædende kvindelig litteraturforsker: »Det ubeskrevne blad er friheden!«

Det ubeskrevne Blad er også et af de steder hvor Karen Blixen har formuleret hvad hun mener om digtekunst, og hvordan man mest frugtbart kan forholde sig til den som læser; fortællingen er ganske kort og handler om en gammel kaffebrun historiefortællerske der fortæller en historie om klosteret *Convento Velho* i Portugal, hvor man i århundreder har forarbejdet de hørlagener som de skiftende kongelige brudepar skal ligge på.

Det er skik i landet at man morgenen efter brylluppet hænger nattens brudelagen ud og proklamerer: »Vi bevidner at hun var Jomfru«.

Midterstykket af disse brudelagener bliver så indrammet og ophængt i klosteret med brudens navn under. Beskueren kan nu på disse mange brudelagener med de falmede og blegede aftegninger med lidt god vilje læse f.eks. dyrekredsens tegn eller finde billeder fra sin egen tankeverden.

Men det lagen betragterne standser og dvæler oftest ved, er dog en ramme uden noget navn under, der indfatter et lagen der »er hvidt fra Hjørne til Hjørne, et ubeskrevet Blad. [...] I hvilken evig og urokkelig Troskab imod Historien er ikke dette Lærred blevet indføjjet i Rækken! [...] Thi de højkongelige Forældre, som har beordret det indrammet og ophængt, kunde jo have ladet være.«

Denne pointe overfører fortællersken i historien til selve fortællingens væsen: »Hvor Menneskene er tro, er evigt og urokkeligt tro imod Historien, dertaler tilsidst Tavsheden. Hvor der ingen Historie er og ingen har været, eller hvor man har forraadt Historien, der er Tavsheden Tomhed, — men naar den Fortællerske tier, som har været Historien tro indtil Døden, da taler Tavsheden. Enten nu en lille Tøs forstaar det eller ej! Og hvem fortæller da, naar vi selv tier, en Historie bedre end nogen af os har gjort det? Det gør Tavsheden. Hvor læser man da en bedre Historie end paa den skønnest prentede Side i den kosteligste Bog? Paa det ubeskrevne Blad.«

Det er derfor man kun forstår halvdelen af en Karen Blixen-fortælling når man læser den første gang; selve pointen i fortællingen står der nemlig ikke sort på hvidt; den står på det hvide papir mellem linjerne, på det ubeskrevne blad. Det gælder om at gøre sig dygtig til at læse mellem linjerne, til at forstå en halvkvædet vise.

Historien om det hvide lagen kan illustrere hvordan. Ved de almindelige kongebrudes lagener skal man tolke et tegn eller symbol, men ved det hvide lagen skal man som tilskuer selv rekonstruere hvordan det kan være gået til at lagnet forblev hvidt. Man må fortolke fortællingen på samme måde som detektiven opklarer en forbrydelse, og på samme måde som man tolker begivenhederne i sit eget liv — ved fantasi og indlevelse, baglæns og bagom. Og det man i sidste ende bliver klog på ved denne metode, er en selv.

Der synes umiddelbart i fortællingen at være tre muligheder for hvordan lagenet kunne forblive hvidt: Enten var bruden ikke jomfru på brudenatten, eller hun holdt standhaftigt brudgommen på afstand (det er disse to muligheder den italienske feminist opfattede som “frihed”), eller også var brudgommen impotent eller af anden grund ude af stand til at fuldbyrde ægteskabet. Alle disse muligheder giver beskuernes fantasi — og måske deres medfølelse eller forargelse — meget mere stof at arbejde med end de andre lagener. Sikke nogle historier man kan forestille sig! Det er det usagte der sætter beskuernes, og dermed læsernes, fantasi i omdrejninger. Karen Blixen skriver i fortællingen også om hvorledes en fortælling bliver til.

Fortællersken siger: »Flid, kære Herskaber, er en god Ting, og Fromhed er en god Ting, men den allerførste Spire til en Historie maa komme fra et helligt Sted udenfor den selv. Saaledes faar Lærredet fra Convento Velho sin sande Kraft og Fortræffelighed af den Omstændighed, at det allerførste Linfrø, for syv Hundrede Aar siden, blev bragt hjem til Portugal af en Korsfarer, fra Det hellige Land.«

Spiren til en historie kan være en anden historie; det gælder mangefold for selve den fortælling hvori reglen står, og hvor fortællersken siger: »I Bibelen, i Josvæ Bog, kan man læse om Landene Lecha og Maresa. Jeg kan ikke selv læse, og har aldrig set denne hellige Skrift. Men min Mormoders Mormoder nød som barn den Godhed i en gammel jødisk Rabbiners Hus, og den Kundskab som hun modtog af ham har vi siden, den ene efter den anden, bevaret og lært uden ad. »Caleb’s Datter Achsa begærede en Ager af sin Fader, sprang ned af Asenet og sagde: “Giv mig en Velsignelse! Thi du gav mig et Land sønderpaa, giv mig og Vandspringe!” Saa gav han hende Vandspringe oven og Vandspringe neden. Og paa de samme Agre sønderpaa, Lecha og Maresa, levede sidenefter de Slægter, som arbejdede paa det kostelige Linklæde for Asbeæ Hus« « (Blixen citerer fra Josvas Bog 15,18, oversættelsen 1740).

Man kan spørge hvad dette underlige citat skal i historien om Det ubeskrevne Blad;

den handler om kimen til fortællingen, og det handler om at frugtbarhed ikke blot kræver land, men også kilder (vandspringe). Karen Blixen tænker nok ikke kun på agerdyrkning, men også på at mænd og kvinder er kilde, ikke blot til liv og frugtbarhed — men også til fortællingen.

Skikken med brudelagenet kendes op til vor tid fra hele Europa og middelhavsområdet og har antagelig sin kilde et andet sted i Bibelen, nemlig Femte Mosebog, kap. 22,13-21, som bl.a. handler om regler (i oversættelsen fra 1871): »Naar en Mand tager en Hustru og kommer ind til hende, men faar Had til hende og tillægger hende skammelige Ting og fører ondt Rygte ud om hende og siger: denne Kvinde tog jeg og holdt mig nær til hende, og jeg fandt ikke Jomfrudom hos hende: da skal Pigens Fader og hendes Moder tage og bringe Pigens jomfruelige Tegn ud til Stadens Ældste til Porten. Og Pigens Fader skal sige til de Ældste: jeg gav denne Mand min Datter til Hustru, og han har faaet Had til hende. Og se, han tillægger hende skammelige Ting og siger: jeg har ikke fundet din Datters Jomfrudom, skønt disse ere min Datters jomfruelige Tegn; saa skulle de udbrede Klædet for de Ældste af Staden. Og de Ældste af Staden skulle tage Manden og revse ham. Og de skulle straffe ham paa hundrede Se kel Sølv og give Pigens Fader dem, fordi han har ført ondt Rygte ud om en Jomfru i Israel; saa skal han have hende til Hustru, han maa ikke nogensinde lade hende fare. Men dersom det Ord har været Sandhed, at Pigens Jomfrudom ikke fandtes: da skulle de føre Pigen ud til Døren af hendes Faders Hus, og Mændene af hendes Stad skulle stene hende med Stene, og hun skal dø, fordi hun gjorde en Daarlighed i Israel ved at bedrive Hor i sin Faders Hus; og du skal borttage den onde af din Midte.«

Man kan igen undre sig over hvad jomfrudom har med fortælling af historier at gøre. Hvorfor kæder Karen Blixen jomfruelighed sammen med fortællekunst? Det har fortællingen selv et svar på. Der antydes nemlig også en fjerde mulighed for hvordan det kan gå til at lagnet er uplettet efter bryllupsnatten: den ubesmittede undfangelse.

I begyndelsen af Det ubeskrevne Blad, før historien om lagnerne fortælles, beskrives det portugisiske kloster således: »Den lange Mark nedenfor Klostret bliver pløjet af snehvide Okser, og Frøet bliver kyndigt udsaaet af arbejdshærdede, jomfruelige Hænder med Muld under Neglene. Naar da Hørren blomstrer er den hele Dal luftblaa som det Forklæde, den hellige Jomfru bandt om sig for at gaa ud og samle Æg i Sankt Annas Hønsegaard, lige netop Øjeblikket inden Ærkeenglen Gabriel med vældigt Vingesus svang sig ned paa Husets Dørtærskel, og mens saa højt oppe, at man kunde blive svimmel derved, en Due, som en Sølvstjerne, holdt sig dirrende paa Vingerne. I Miles Omkreds løfter i denne Sommermaaned Folk i Landsbyerne Blikket mod Ageren og spørger sig selv: »Naa, er Klostret nu blevet løftet op i Himlen? Eller har vore gode smaa Søstre faaet Himlen trukket ned paa

Jorden til sig?»

Som man kan se, er det en sammenligning ud over det sædvanlige: Luftblaa som det Forklæde; det er det der kaldes en homerisk sammenligning, hvor billedet fortsættes langt ud over hvad der skal til for at illustrere, i dette tilfælde den luftblå farve som dalen har når hørren blomstrer. I selve sammenligningen fortælles en lille ny historie, som delvis er der for sin egen skyld, og ikke kun som illustration af noget andet. Men hvad er det for en historie? Man forstår det ikke hvis man ikke kender “navne, steder og forhold i det land hvor det foregår” — eller med andre ord: har kendskab til det der henvises til.

Tekststedet er først og fremmest en allusion, en hentydning til — ikke en tekst — men til et billede eller måske snarere to, nemlig til billedeme af Marias bebudelse og Den ubesmittede undfangelse.

Der kan næppe være tvivl om at det er, om ikke præcis disse billeder, så i det mindste billeder som Lorenzo di Credis Bebudelsen og Piero di Cosimos Den ubesmittede undfangelse, der alluderes til i teksten.

Motiverne er meget yndede i renæssancen og senere, men de er selv inspireret af steder i Bibelen, i første omgang Lukas 1,26 (oversættelsen 1992): » Og englen kom ind til hende [Maria] og hilste hende med ordene: »Herren er med dig, du benådede!« Hun blev forfærdet over de ord og spurgte sig selv, hvad denne hilsen skulle betyde. Da sagde englen til hende: »Frygt ikke, Maria! For du har fundet nåde for Gud. Se, du skal blive med barn og føde en søn, og du skal give ham navnet Jesus. [...]« Maria sagde til englen: »Hvordan skal det gå til? Jeg har jo aldrig været sammen med en mand.« Englen svarede hende: »Helligånden skal komme over dig, og den Højstes kraft skal overskygge dig. Derfor skal det barn, der bliver født, også kaldes helligt, Guds søn.[...] « Da sagde Maria: »Se, jeg er Herrens tjenerinde. Lad det ske mig efter dit ord!« Så forlod englen hende.«

Man ser at der ikke er nogen due i Bibel-teksten. Duen på billedet er en fortolkning som malerne har lavet af skriftstedet.

Helligånden skal komme over dig, og den Højstes kraft skal overskygge dig (på samme måde som forestillingen om hvordan en engel ser ud når den lander på jorden, er malerens fortolkning). Duen er i den kristne teologi og kunst blevet et symbol på Helligånden — efter Markus 1,10, hvor det i forbindelse med Jesus’ dåb hedder: og han så Ånden dale ned over sig som en due, og Lukas 3,22: og Helligånden dalede ned over ham i legemlig skikkelse som en due. Det er derfor ganske konsekvent når malerne symboliserer den helligånd der kommer over Maria, med en due.

I legenderne om Sankt Anna (den første i Jakobs Protevangelium fra 3. årh. e.v.t.) forlyder det kun at hun havde en have — hvor hun gik ned og græd under et laurbærtræ, fordi hun var barnløs. En engel kommer så og lover hende at hun, i

samme øjeblik hun genser sin mand, Joakim i porten til Jerusalem, vil få en datter, Maria — som altså er født ved en ubesmittet undfangelse.

Man ser at Karen Blixens allusion ikke kan forstås uden kendskab til billederne, og at billedet ikke kan forstås uden kendskab til versene fra evangelierne og til legenden.

Kendskabet hertil er på sin side med til at skrive betydning frem mellem linierne, eller på det hvide lagen og det ubeskrevne blad, og det skjulte budskab er: Den ubesmittede undfangelse ved helligånden.

Hele fortællingen Det ubeskrevne Blad er underfundig allusion til den kristne kirkes kyskheds- og jomfruelighedsideal.

Underfundig, fordi fortællingen antyder at jomfru Maria selv ikke ville have bestået jomfruelighedsprøven i Portugal: Hun har ikke noget plettet brudelagen at fremvise, det kan være ved hendes lagen de besøgende i klostret standser op og bliver tankefulde.

Men mens jomfru Maria er den benådede, så er fortællersken selv næppe jomfru, og hendes bedstemoder er den ofte favnede. Fortællekunst er — ligesom elskovskunst — et spørgsmål om at (kunne) give og at (ville) tage imod.

Når Karen Blixen på denne måde sammenkæder tanker om det ubeskrevne blad og om kimen til fortællingen fra et helligt sted uden for den selv med den ubesmittede undfangelse, siger hun: En kunstner kommer ikke ubesmittet til sin kunst, hun må bruge sit levede liv som kilde til sin kunst, men hun må fortælle om det mellem linjerne, på det ubeskrevne blad, for til sidst taler tavsheden.

*Ivan Z. Sørensen er udsendt dansk lektor ved Universitetet i Firenze. Ole Togeby er professor i dansk sprog ved Aarhus Universitet.

Sammen har de netop udgivet bogen ”Omvejene til Pisa. En fortolkning af Karen Blixen: Vejene omkring Pisa” på Gyldendal, og kronikken er en omarbejdet version af et afsnit af bogens første kapitel: Om at læse Karen Blixen.